

Asker-Siyaset İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası HALASKÂR ZABİTAN GRUBU VE FAALİYETLERİ

Kenan OLGUN*

1908-1912 dönemine genel bir bakış: 23 Temmuz 1908 tarihi, Osmanlı devlet sistemine “parlamentar” nitelik kazandıran bir dönemin başlangıcını temsil eder. Her ne kadar parlamentar sistemin gereklerinden olan seçim ve meclis gibi olaylar, 1876 yılında görülmüş olsa da, parlamentar sistemden söz etmek zordur. I. Meşrutiyet, yasa önerilerinin haklarına dokunulmayan Padişah tarafından uygun bulunması şartı ve bakanların hükümdardan başka kimseye karşı sorumlu olmayışları nedeniyle “parlamentar sistem”den ziyade, “parlamentonun varlığı ile yumuşatılmış mutlak hükümdarlık sistemi”ne yaklaşmaktadır.

II. Meşrutiyette ise, meclise sunulacak yasa önerilerinin Padişahça uygun görülmesi zorunluluğu ortadan kalkmış, bakanlar meclise karşı sorumlu hale getirilmişlerdir. Demokrasinin gerektirdiği siyasi partiler ilk defa yoğun olarak II. Meşrutiyet devrinde ortaya çıkmıştır¹. Aynı şekilde ilk defa çok partili hayata geçiş de, bu dönemde başlamıştır. Çok partili hayata geçişin başlangıcı olan 1908 seçimlerine, iki fırka, İttihat ve Terakki (İ.T.) ile Ahrar Fırkası -yalnızca İstanbul’da- katılmıştı. Meclis açıldıktan sonra ise çoğunlukla İ.T. mebuslarının istifaları ile oluşan yeni partiler ortaya çıktı. Kurulan bu partiler İ.T. karşısında fazla etkili olamamışlardı. İ.T. karşısında etkili olacak, ondan ülke yönetimini devralacak, İ.T. ile mücadele edebilecek güçlü bir fırkaya ihtiyaç vardı. Bu düşünce, İ.T. karşıtı muhalefet tarafından sıkça dile getirilmeye başlanmıştı. Neticede Mutedil Hürriyetperveran ve Ahali firkalarının kurucu sıfatı ile iştirak ettiği, eski Ahrarcıların, Osmanlı Demokrat fırkası ve Osmanlı Sosyalist fırkası mensuplarının da yer aldığı yeni fırka, Kasım 1911’de Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) adı altında kuruldu. Fırka, kurulmasıyla birlikte İ.T. karşıtı muhalefetin yer aldığı büyük bir güç haline geldi².

Bu dönemde, bugün hâlâ siyaset yapması, siyasi partilere üye olması yasak olan memur ve subaylar da siyaset ile uğraşmışlardır. Asker ve memurların siyasetle uğraşmalarının sakıncalı olduğu birçok defa gündeme gelmiş ancak, bu du-

* Araştırma Görevlisi. Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹ 1859’dan 1952 yılına kadar Türkiye’de kurulan siyasi partiler için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952.

² Yeni fırka, hangi partilerin katıldığı, fırkanın amacı, İ.T. karşısındaki tutumları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bircan, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, İstanbul 1990.

rumun önüne geçilememiştir. II. Meşrutiyetin ilanında kesin ve tesirli görev almış olan bazı subaylar, siyasetle uğraşmaktan vazgeçememişlerdir. Daha Meşrutiyetin ilk aylarında ordunun meşruti sistem içindeki yeri belirlenmiş, ordunun siyasetle uğraşması bir “görev” olarak kabul edilmiştir. Ordu mensuplarının bu görevi yerine getirebilmeleri için bir siyasi partiye ihtiyaç vardır, o da İ.T. firkasıdır.

Askerin siyasetle uğraşmasında en büyük etken siyasetçilerin tavrıdır. Siyasetçiler ordunun gücünden istifade ederek iktidar mevkiinde kalmaya çalışmışlardır. Ordunun bu şekilde siyasetle uğraşması, asli görevlerini unutmalarına sebep olabiliirdi. Bu durumun farkında olanlar, ordunun siyasetle uğraşmaması gerektiğini dile getirmeye başlamışlardır. Böyle bir ortamda askerin siyasetle uğraşmaması konusu, 1909 yılında Selanik’te toplanan İ.T. kongresinde de gündeme gelmiş, uzun münakaşalara sebep olmuştur. Kongre üyelerinin bir kısmı, askerlerin siyasetle uğraşmasının zararlarından bahsederken, bir kısım üyeler de iktidarda kalmanın tek çaresi olarak orduyu gördüklerinden, ordunun siyasetten çekilmemesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Neticede Cemiyet (İ.T.) ile ordunun bir görev bölümü yapmasına karar verilmiştir. Cemiyetin birinci vazifesi, meşrutiyetin korunmasıdır. Kongrede alınan karar gereğince bu görev, orduya bırakılıyor, böylece ordu cemiyetin dışına çıkmıyordu. Hasan Amcanın dediği gibi “subay cemiyetin kendisi” idi³. Böyle davranılmasının kötü bir örnek oluşturması ve ordu içinde İ.T.’ye muhalefet edecek subayların da siyasi bir hareket hazırlamaya kalkışması beklenebilirdi. Nitekim 1912 senesi içinde yaşanan olaylar, askerlerin siyasetle uğraşmasının ne kadar tehlikeli olduğuna güzel bir örnek oluşturacaktı.

1912 meclisi tarihe “sopalı seçim” diye geçen seçimler sonucunda açılmıştı. Seçimlere iki parti İ.T. ile H.İ.F. katılmış, seçimler H.İ.F.’nin İ.T. karşısında tüm muhalefeti barındırması nedeniyle İ.T. ile İ.T. karşıtı muhalefet arasında geçmişti. Seçimler sonucunda oluşan mecliste, 284 milletvekili bulunmaktaydı⁴. Sadece altı milletvekilinin H.İ.F. mensubu olarak girebildiği mecliste, İ.T. ezici bir çoğunluğa sahipti ve muhalefet yok denecek kadar azdı. Böyle bir ortamda, İ.T.’nin getirdiği kanun teklifleri meclisten hiçbir güçle karşılaşmadan kolaylıkla geçebilmekteydi⁵. Bu durumu kendi lehine değerlendirmek isteyen İ.T., iktidarını güçlendirmek için bir dizi tedbirler almak istemişti. Bu tedbirler içinde en önemli yeri, kanun değişiklikleri almaktaydı. İ.T., meclisteki çoğunluğuna güvenerek, Kanun-i Esasi-

³ Hasan Amca, Doğmayan Hürriyet, Bir Devrin İcyüzü 1908-1918, İstanbul 1989, s.102-103.

⁴ 1912 meclisinde bulunan 284 milletvekilinin ırk gruplarının dökümü yaklaşık olarak şöyledir: Türk 157, Arap 68, Arnavut 18, Rum 15, Ermeni 13, İslav 9 ve Yahudi 4. Feroz Ahmad-Dankwart A. Rustow. “II. Meşrutiyet Döneminde Meclisler 1908-1918”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4-5, İstanbul 1976, s. 247 vd.

⁵ İ.T. karşısındaki muhalefetin sayısı çeşitli konularda bazen İ.T. mensuplarının da desteklemesine rağmen hiçbir zaman on beşi geçememiştir. 1912 Meclis-i Mebusanınin tahlili için bkz. Kenan Olgun, *Demokrasi Tarihi Açısından 1912 Mebusan Meclisi ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü T.C. Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 16-22.

nin (Anayasa) bazı maddelerini değiştirmeyi, böylece yasama karşısında yürütmenin, başka bir deyişle meclis karşısında padişahın yetkilerini arttırmayı hedefliyordu. Kanun-i Esasinin 7. ve 35. maddeleri değiştirilerek meclisin feshi yeniden “Ayanın görüşüne başvurmaksızın” padişaha tanınan bir hak haline getirildi. Bu şekilde İ.T., Padişah V. Mehmet Reşat üzerindeki etkisine de güvenerek, bir bakıma meclisin feshinin kolaylaşmasını sağladı. Artık İ.T., kendisine karşı oluşabilecek, 1911 yılındaki H.İ.F. örneğinde olduğu gibi bir muhalefetle karşılaşır, meclisi fesh etme yolunda fazla zorlanmayacaktı. “İctima ve Tecemmüat kanunları” ile de muhalefetin yapacağı toplantılar hükümetin kontrolüne geçmekteydi. İ.T.’nin bu tavrı, kendisine karşı muhalefetin artmasına ve bunların faaliyetlerini hızlandırmalarına sebep olmuştu. Bu hareketler içinde özellikle adına “Halaskâr Zabitan Grubu” (Kurtarıcı Subaylar Grubu) denilen hareket dikkat çekicidir. İ.T.’ye muhalif olan bir kısım subay, siyasete müdahale ederek “İ.T.’nin çoğunluk olduğu” meclisin tehditle kapatılmasını sağlamaya çalışmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır.

HALASKÂR ZABİTAN GRUBU

1-Kuruluşu: Halaskâr grubunun kuruluşunu hızlandıran gelişmelerin başında, Cemiyetin (İ.T.) askeri yapıya müdahaleleri etkili olmuştur. II. Abdülhamit devrinden bu yana normal şekilde süregelen tayin ve terfilerin bu dönemde, Cemiyetin güdümüne alınması, ordunun siyasetle ilgilenmesine karşı çıkan subayların tepkisini çekmiştir. İ.T.’nin ordu içinde kendine bağlı subayları gözetir bir politika izlemesi, devletin o günlerde en büyük güvencesini teşkil eden ordunun, belli seviyede gruplara ayrılmasıyla neticelenmiştir⁶.

Burada İ.T.’nin hareket tarzını ve Halaskâr grubunun oluşumunu örneklen-dirmekte fayda vardır. 1912 seçimlerinde Cemiyetin askeri gücünü seçim yörelerinde bir baskı unsuru olarak devreye sokması İ.T. muhaliflerinin meclise girmesine önemli ölçüde engel olmuştu⁷. Diğer taraftan Sait Paşa hükümetinin “ Tasfiye-i

⁶ Bu konuda Hüseyin Rauf Orbay şöyle demektedir: “Ordunun bir kısım genç subayları İ.T.’ye mensuptu. Bu subaylar Meşrutiyet öncesinde ve Meşrutiyet’in ilanında etkili olmuşlardı. Bu yüzden memleket çapında şöhret ve itibar sahibi bulunuyorlardı. Partiyeye mensup bu subayların ordu ile iribatlarını kesmeden İ.T. de çalışmaları, siyasi ve idari vazifeler almaları dolayısıyla, icabında devlet idaresinde müessir olmaları, en yüksek idarî kademelerde bulunmadan ve bu arada kendilerinin amiri mevkiinde bulunan kimselerden daha nüfuzlu hale gelmeleri. nihayet bu sayede mesleklerinde de daha hızlı şekilde yükselmeleri, diğer subayların hasetlerini ve kırgınlıklarını bir noktaya toplamıştı”. Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete, Yüzyılımızda Bir İnsanımız (Hüseyin Rauf Orbay)*, İstanbul 1992, s.259 vd.

⁷ Galip Vardar, *İttihat ve Terakki İçinde Dönemler*, İstanbul 1960. s.88; Bir İngiliz araştırmacı olan ve 1789 tarihinden günümüze kadar devam eden sürede Türkiye’de ordu ve siyaset ilişkisini inceleyen William Hale, Halaskâr Zabitan Grubunun oluşumu hakkında şunları söylemektedir: “İttihatçılar, sadece birkaç liberalin parlamentoya girmeyi başardığı açıkça hileli bir sonuç elde etmek için basın ve cemiyetler üzerindeki denetimlerinden yararlandılar. Anlaşıldığı şekliyle “sopalı seçim” ikinci bir tepkinin tetiğine bastı”. William Hale), *1789’dan Günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset* (Çeviren Ahmet Fethi), İstanbul 1996, s.47.

Rüteb”⁸ kanunu ile muhalif subayların yükselmelerine engel olmaları ve bu subayları merkeze uzak yerlerde görevlendirmesi, orduda büyük rahatsızlıklara neden olmuştur⁹. Resmi yazışmalarda sadece cemiyet mensubu subayların söz konusu edilmesi¹⁰ ve hükümetin, Anayasa değişikliğini cemiyeti ayakta tutmak için istediğinin anlaşılması, muhalif subayların 1912 Mayıs-Haziranında teşkilatlanmasıyla neticelenmiştir¹¹.

Grup, Erkan-ı Harp Binbaşısı Gelibolulu Kemal (Şenkıl) başkanlığında, Erkan-ı Harp Kolağası Kastamonulu Hilmi, Süvari Kaymakamı Manastırlı Recep, Bahriye Binbaşısı İbrahim Aşki, Yüzbaşı Kudret gibi rütbesi orta dereceli subaylardan oluşmaktaydı¹². Yüksek rütbeli subaylardan ise, Mirliva Ferit Paşa, Erkan-ı Harp Mirlivası Nazif Paşa, Zeki Paşa, Yaver Paşa ve Ahmet Abuk Paşaların bu gruba dahil oldukları söylenmekteydi¹³. Grup, Nazım Paşa ile de iyi ilişkiler içinde olmuştur. Prens Sabahaddin Bey’in manen bu grubu desteklediği, katibi Safvet Bey’in her türlü yardımda bulunmasından da anlaşılmaktadır¹⁴. Halaskâr Zabitan Grubu, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile irtibat kurmamış, fakat bağımsız olarak Kemal

⁸ 7 Ağustos 1909 (25 Temmuz 1328) tarihli olan Tasfiye-i Rüteb Kanunu, Osmanlı ordusundaki subayların rütbelerinin yeniden düzenlenmesi ile ilgilidir. Orduda yer alan “mektepli” ve “alaylı” subayların rütbeleri yeniden düzenlenmiş, alaylıların bundan böyle erlikten paşalığa yükselmeleri engellenmiştir. Bu kanuna göre paşaların bazıları miralay, miralaylardan bazıları yüzbaşı veya mülazım olarak rütbeleri indirilmiştir. Hizmette yirmi yılını dolduranlar emekliye sevk edilmiştir.

⁹ Rıza Nur, *Cemiyet-ı Hafiyе*, İstanbul 1330, s.270-271, Tasfiye-i Rüteb Kanunu, alaylıları I.T.’ye ve onun belkemiği olan mektepli subaylara düşman hale getirmiştir. Alaylılar bu kanun sonucunda mekteplilerin kendi mevkilerine göz diken ve geleceklarını söndürmek için uğraşan bir rakip olarak görmeye başlamışlardır. Bu kanunun değerlendirmesi hakkında bkz. Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul 1993, s.123 vd; Bu kanundan Mahmut Şevket Paşa da nasibini almış ve rütbesini Birinci Feriklikten (Orgeneral), Ferikliğe (Korgeneral) indirmiştir. Alı Cevat, *II. Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi* (Haz. Faik Reşit Unat), Ankara 1985, s.68

¹⁰ 1912 Meclisinde Trablusgarb’ta İtalya’ya karşı savaşanlara gönderilen selam da önce I.T mensubu subaylar yazılmış, komutan Neşet Paşa ise en son sırada yer almıştır. Bu tur yazışmalarda evvela komutanın adının yazılması gerekirken bu yapılmamış, I.T. mensubu subaylar ön plana çıkarılmıştır. Böyle bir durum, I.T.’nin kendi mensuplarına karşı tavrını göstermesi bakımından ilginçtir. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (M.M.Z.C.)*, 2. Devre 1. Sene, İstanbul 1328, 2. Toplantı (21 Nisan 1328-4 Mayıs 1912), s.5-6. Bu noktada grubun üyelerinden olan Zeki Paşa’nın, görüşleri de önemlidir. Zeki Paşa Genelkurmay kitaplığında Harita Komisyonu başkanı olarak görev yapmaktadır. Sait Paşa kabinesinde Bahriye Nazırı olan Hurşit Paşa’nın hatıralarında yer alan ifadelerle göre Zeki Paşa, kendisinin Meşrutiyette büyük hizmetler yapmasına rağmen, önemli mevkilere gelemediğinden, bu hakkının başkalarına verildiğinden şikayetçidir. “Hurşit Paşa’nın Kabine Hatıraları”, *Hayat*, Sayı 5 (23 Ocak 1964), s.10.

¹¹ Başlangıçta gızlı bir teşkilat olduğu için kuruluş tarihi kesin olarak belli değildir. T. Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasî Partiler 1859-1952*, 2. Baskı, İstanbul 1995, s.345 vd.

¹² Sina Akşın, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s.199.

¹³ “Hurşit Paşa’nın Kabine Hatıraları”, *Hayat*, Sayı 5, s. 11

¹⁴ Bu iki şahıs, grubun beyannamesinin basılmasında önemli görevler üstlenmiştir. A. Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1956, s. 502.

Mithat, Mahir Sait ve Rıza Nur gibi önemli şahıslardan yardım görmüştür¹⁵. Ayrıca Bahriye Nazırı Hurşit Paşa'nın da bu gruba dahil olduğu söylenmektedir¹⁶.

2-Amacı: Halaskâr grubunun amacı; askeri siyasetten uzak tutmak, siyaseti siyasetçilere bırakmaktı. Bunu kısaca “Yakamızı bırakın bizi iç siyasete alet etmeyin” şeklinde ifade ediyorlardı¹⁷. Grup üyeleri, memleketi yıkıma götürdüğüne inandıkları İ.T. iktidarının yıkılması ve ordunun siyasetten çekilmesi için çaba sarf edeceklerdi¹⁸. Seçimlerde meydana geldiğini iddia ettikleri bazı olaylar nedeniyle gayr-ı meşru olarak değerlendirdikleri Meclisi ve hükümeti dağıtıp, sonra kanuni yollardan yeniden kuracak ve kışlaya geri döneceklerdi. Hareket başarılı olduğu takdirde grup üyeleri, memuriyet kabul etmemeyi prensip olarak benimsemişlerdi.

Halaskâr grubunun isteği, ordunun mutlaka siyaset dışında kalması ve meşrutiyetin yalnız sözle değil, samimi bir şekilde fiilen tatbiki idi. Fakat grubun, isteğini gerçekleştirmek amacıyla izlemiş olduğu yolda, bu iddialarının aksi istikamette olmuştur. Halaskâr Zabitan Grubu olayı, askerin siyaset yapmaması amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla, İ.T. karşıtı bir hareket olmuş, İ.T. mensubu asker ve sivil kişilere yönelik bir olay haline gelmiştir.

3-Faaliyetleri: Halaskâr Zabitan Grubu, bu amacına ulaşmak için ilk olarak, İttihatçı gördükleri Sait Paşa hükümeti ve mebuslarını baskı altına almaya çalışmıştır. Manastırda çıkan isyan bu şekilde lanse edilmiş, ayrıca çeşitli kurum ve kişilere de tehdit mektupları gönderilmiştir. Grup, beyanname ve programlarında kullanılmak üzere bir de mühür hazırlamıştır. Halaskâr Zabitan Grubu adını taşıyan mühür, Tevfik Hamdi Bey tarafından Galata'da bir mühürçüye “Tahlisiye İdaresi Mühürü” denilerek 12,5 kuruş verilerek yaptırılmıştır. Mühür gizli hazırlandığı için Tevfik Hamdi Bey, mühür hazırlanıncaya kadar kapıda beklemiştir. Hazırlanan bu mühür, birkaç gün Tevfik Hamdi Bey'de kaldıktan sonra Rıza Nur'un Beyoğlu'ndaki evine getirilmiştir. Rıza Nur da grup adına basılıp dağıtılacak program ve beyannamelerin mühürlenmesinde yardımcı olmuştur¹⁹. Mühür korkutmak amacıyla kırmızı mürekkeple kullanılmıştır. Halaskâr Zabitan Grubu'nun prensiplerini

¹⁵ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *Muhalefetin İflası (Hürriyet ve İtilaf Fırkası)*, İstanbul 1991, s.46

¹⁶ Hurşit Paşa'nın bu söylentiler karşısındaki tavrı için bkz. “Hurşit Paşa'nın Kabine Hatıraları”, *Hayat*, S 5 (23 Ocak 1964), s. 5.

¹⁷ Ahmet Kemal Şemsioğlu (Şenkıl), “Halaskâr Zabitan Grubu'nun İcyüzü”, *Tarih Hazinesi*, Cilt II, Sayı 161 (1952), s.839; Askerin siyasete karışmaması 31 Mart olayından (13 Nisan 1909) sonra da çeşitli defalar gündeme gelmiştir. Askerin siyasete karışmasının ordu içindeki birlik ve disiplini bozduğu öne sürülmüş, bütün subaylardan, siyasi partiler ve cemiyetlerle ilişkilerini kesmeleri istenmiştir. Hatta bu konuda Mahmut Şevket Paşa'nın çalışmaları Cemiyet (İ.T.) ile kendisini karşı karşıya getirmiştir. 1909-1912 arası asker-sivil çekişmesi için bkz. Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki* (Çeviren Nuran Yavuz), İstanbul 1986, s.103 vd.

¹⁸ Halaskâr Zabitan Grubunun “ordunun siyasetten çekilmesi” ile kastetmek istedikleri aslında ordunun İ.T.'den çekilmesiydi. Zira kendilerinin de liberal politikacılarla bağlantıları vardı. William Hale, *a.g.e.*, s.48.

¹⁹ Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş*, C. II, İstanbul 1966, s.528.

anlatan ayrıntılı bir beyanname gizlice basılarak ordu subaylarına geniş çapta dağıtılmıştır²⁰.

a- Manastır isyanı ve etkileri: Grup Manastırda çıkan isyanı da kullanmak istemişti. Haziran 1912’de Manastır’da çıkan isyan bazı subayların da katılması ile kısa sürede büyümüş ve büyük bir güç haline gelmişti. İsyancılar dağa çekilmişler, böylece siyasi bunalımı bir askeri ihtilale dönüştürmeye çalışarak hükümetin istifasını ve seçimlerin yenilenmesini istemişlerdi²¹.

İsyancıların bu istekleri, hükümette büyük bir telaş ve endişeye sebep oldu. Çünkü hareketin ordunun bir kısmı tarafından desteklendiği biliniyordu. Ayrıca Halaskâra mensup subaylar sadece Rumeli’de değil, diğer yerlerdeki askeri birlikler arasında da vardı. Hükümet, bu olayların sebebini “askerin siyaset yapması”na bağlamaktaydı. Bu düşünceyle harekete geçen hükümet, 26 Haziranda ordu mensuplarının siyasi partilere girmelerini, siyasi toplantılara ve gösterilere katılmalarını yasaklayan “Mensubin-i askeriyenin siyaset ile men-i iştigali zımında Askeri Ceza Kanunnamesine Zeyl” olmak üzere hazırlanan kanun maddesini meclise gönderdi. 29 Haziran 1912 tarihinde başlayan²² görüşmeler 1 Temmuz’da da devam etti ve teklif birtakım değişikliklerle büyük bir oy çokluğuyla kabul edildi. Kabul edilen maddeler ile askerlerin siyaset ile uğraşmaları yasaklanmakta, siyasi toplantılara katılan ve siyaset ile uğraşan subaylara, hapis, görev yeri değişikliği ve meslekten men etme gibi ağır cezalar ön görülmekteydi²³.

Hükümetin bu çabaları çeşitli sebeplerden dolayı fazla etkili olamamıştır. Bir kere kanunun yapılması, askerin siyasete iyice girmesinden sonra olduğu için oldukça gecikmiştir. Ayrıca kanunun uygulanmasından sorumlu olan İ.T. hükümeti de ordu ile içiçedir. Bu durumu İ.T. mensubu mebuslar mecliste sık sık dile getirmişlerdir. 1912 Meclisinde İ.T.’nin Grup Başkanı olan Seyit Bey (İzmir), kanunun görüşülmesi esnasında bu kanundan en fazla zararı İ.T. fırkasının göreceğini şu sözlerle ifade etmekteydi: “Hatta diyebilirim ki İ.T. fırkası, doğrudan doğruya ordudan doğmuştur. Ordu baştan başa İ.T. fırkasıdır”²⁴.

²⁰ Bu beyannamelerden birkaç tanesi de Rauf Bey’e (Orbay) gelmiştir. Beyannameler subaylar arasında büyük ilgi uyandırmıştır. Rauf Orbay bu beyannamelerden sonra bazı dostlarının kendisini ziyarete geldiğini ve artık İ.T.’de yerlerinin kalmadığını ifade ettiklerini belirtmektedir. Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yuzylımızda Bir İnsanımız, Huseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, C.II, İstanbul 1992, s.263.

²¹ Cemal Kutay, *a.g.e.*, s.265; Halaskârlar Manastırdaki isyancı gruplar tarafından desteklenmiştir. Katerina Boura (Çeviren Yorgo Benlisoy), “II. Meşrutiyet Döneminde Mebus Seçimleri, Rum Mebuslar (1908-1918)”, *Toplumsal Tarih*, Ağustos 1998, s.25.

²² *M M Z C*, 22. Toplantı (16 Haziran 1328-29 Haziran 1912).

²³ Askerin siyaset yapmaması konusunda meclis görüşmeleri ve sonuçları için bkz. Kenan Olgun, a.g.t.; 8 Ekim 1912 tarihinde bu kanun Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi tarafından yürürlüğe konmuştur. Kanun metni için bkz. *Düstur Tertib-i Sani*, C.IV, Kanun no. 256, s.650; *B.O.A. İrade-i Meclis-i Mahsus 1889/28* (26 Şevval 1330).

²⁴ *M M Z C*, 23. Toplantı (18 Haziran 1328-1 Temmuz 1912), s.397.

İ.T., bu kanundan hoşnut değildi. Bu nedenle, kanunun yürütülmesinden sorumlu İ.T. hükümetinde, çatlağın oluşması fazla gecikmedi. Kanunun mecliste kabulünden çok kısa bir süre sonra Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa bakanlıktan istifa etti (10 Temmuz 1912). Harbiye Nazırının istifası önemliydi, çünkü Mahmut Şevket Paşa, askerin siyaset yapmaması kanun teklifini hazırlayan ve mecliste en fazla savunan kişiydi. Harbiye Nazırı, II. Meşrutiyetin ilanından itibaren ordunun siyasete bulaştığını kabul etmekteydi. Mahmut Şevket Paşa'ya göre subayların siyasetle uğraşması, Meşrutiyetin ilk zamanlarında ancak, İ.T. cemiyeti ile olabilirdi ve ayrıca o günün şartlarında da bu bir zorunluluktur. Paşa, İ.T.'nin de Meşrutiyetin ilanı için orduya ihtiyacı olduğu, bu nedenle, İ.T. ile ordunun işbirliği yaptığı düşüncesindeydi. Cemiyetin bu davranışı o dönem için normaldi. Hatta askerlerin siyasetle uğraşmaları bir "şeref"ti. Ancak 1912 yılı şartlarında askerin siyasetle uğraşmasına gerek kalmamıştı. Çünkü artık, meşrutiyeti koruyacak geniş yetkiler hükümetin elinde vardı. Hükümet, bu görevi ordunun gücüne gerek duymadan yapabiliyordu. Paşa'ya göre kanunun yapılmasının tam zamanıydı. Manastır olayları Mahmut Şevket Paşa'nın bu düşüncesini ispatlamaktaydı²⁵.

Mahmut Şevket Paşa kanunu uygulayamadan istifa etti, daha doğrusu istifa ettirildi. Paşa, istifasına sebep olarak, askerin siyasetle uğraşmasının önlenmesine dair kanunun, yeni bir vekil tarafından yürürlüğe konulmasının daha doğru olacağını ileri sürmüştü. Fakat istifanın gerçek sebebi bu değildi. Paşa'nın İ.T. ileri gelenleri ile arası açıldı. Askerin siyasetle uğraşmaması kanunu aradaki bu soğukluğu iyice arttırdı. Bunun üzerine İ.T. yöneticileri toplanarak, Mahmut Şevket Paşa'nın istifa etmesine karar verdiler. Şayet Paşa istifa etmezse, meclise, Ordu Levazım Reisi İsmail Hakkı Paşa'nın yolsuzluğunu bahane ederek bir "istizah takriri" verecek ve Paşa'yı düşüreceklerdi. Toplantıda alınan kararları, Adliye Nazırı Hacı Adil Bey ile Fırka grup başkanı İzmir mebusu Seyit Bey, Paşa'ya bildirmişlerdir. Paşa'da istizah takriri yerine istifa etmeyi tercih etmiştir²⁶.

Mahmut Şevket Paşa'nın bu şekilde istifası, hükümeti zor durumda bıraktı. Sait Paşa kabinesi, 31 Aralık 1911 tarihinde kurulmasına rağmen Manastır olaylarının etkisi ve kabinede meydana gelen istifalar üzerine güven oyuna gitme gereği duydu. Mecliste 15 Temmuz'da yapılan güven oylaması neticesinde, 194 kabul 4 ret oyu ile güven oyu aldı²⁷. Ancak güven oyu aldığı gün ertesi günü istifa etti.

Sait Paşa istifasına gerekçe olarak, boş bulunan Harbiye Nezareti'ne bir şahsın bulunamaması yanında, Bahriye Nazırı Hurşit Paşa'nın ve Maliye Nazırı Nail Bey'in istifaları üzerine ortaya çıkan kabine buhranını göstermekteydi²⁸. Paşa'nın

²⁵ M.M.Z.C., 23. Toplantı, s.385.

²⁶ Sina Akşin, *Jon Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s.200; Celal Bayar, Paşa'nın istifasını İ.T.'nin "bindikleri dalı kesmesi" olarak değerlendirmektedir. Celal Bayar, *a.g.e.*, s.517.

²⁷ Sait Paşa kabinesine ret oyu verenler: Süreyya Bey (Berat), Sami Bey (Berat), Zeynelabidin Efendi (Konya), Abdullah Efendi (Adana). M.M.Z.C., 33. Toplantı (2 Temmuz 1328- 15 Temmuz 1912).

²⁸ "İstifanâme", *Tanın*, No.1395 (3 Temmuz 1328-18 Temmuz 1912), s.2.

istifasının asıl sebebi bu değildi. Halk İ.T.'den artık yüz çevirmişti. Ordu ise için için kayınıyordu. Hatta bazı subaylar Manastır civarında, Haziran'da dağa çıkmışlar, böylece siyasi bunalımı bir askeri ihtilale dönüştürmeye çalışarak hükümetin istifasını istemişlerdi²⁹. Hükümet ise, bunlara karşı pek bir şey yapamamıştı. Bir de bunlara Halaskâr Zabitan Grubu'nun faaliyetleri eklenince³⁰, Sait Paşa'nın yapacağı bir şeyin kalmadığı görülecektir. Memleketin içinde bulunduğu iç ve dış bunalımlar hükümete altından kalkamayacağı bir yük getirmişti. Sait Paşa "dayandığı kuvvetin de (İ.T.) iflasını görünce, tabii hükümeti bıraktı..", zira "Cemiyet içinde adeta panik vardı"³¹.

Sait Paşa'nın istifası üzerine Padişah V. Mehmet Reşat, Ayan Meclisi Başkanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa ile Mebusan Meclisi Başkanı Halil Bey'i Saraya davet ederek kurulacak yeni kabine hakkında görüşlerini almıştır. Görüşmede Gazi Ahmet Muhtar Paşa, memleketin başına gelen felaketlerin sebebi olarak fırkacılığın son derece ileri götürülmüş olmasını göstererek, tarafsız bir kabine istemiştir. Halil Bey ise, İ.T.'nin amansız bir düşmanı olarak görülen Kamil Paşa'nın iktidara gelmemesi için O da, tarafsız bir kabine önermiştir³².

Osmanlı hanedanından bazı şehzadeler ile başta Halaskâr Zabitan Grubu olmak üzere İ.T. karşısındaki muhalefet, iktidara Kamil Paşa'nın getirilmesini istiyordu. Fakat Kamil Paşa'nın İ.T.'den intikam almak istemesinden korkulduğundan, Sadrazamlık 17 Temmuz 1912 (4 Temmuz 1328) tarihinde, Londra Sefiri Tevfik Paşa'ya teklif edildi³³. Tevfik Paşa, Sadrazamlığı bazı şartlarla kabul edeceğini bildirmişti. Paşa'nın ileri sürdüğü şartlar şunlardı: Meclisin dağıtılması ve yeniden seçimlere gidilmesi, genel af ilanı, sıkıyönetimin kaldırılması, hükümetin sorumlu olmayan kuvvetlerin müdahalesine maruz bırakılmaması. Padişah, Tevfik Paşa'nın meclisin feshi ile ilgili teklifine karar vermenin, Kanun-i Esasi'nin 35. maddesine göre, kurulacak kabinenin vazifesi olduğunu belirtiyor, diğer maddeleri kabul etti-

²⁹ Şerif Güralp, *Dinler ve Devrimler*, İstanbul 1961, s.53.

³⁰ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *a.g.e.*, s.47.

³¹ H. Cahit Yalçın, "Sadrazam Aranıyor", *Yakın Tarihimiz*, III, Sayı 31, s.139; Bu noktada Sait Paşa'nın meclisten güvenoyu almasının akabinde istifa etmesi dikkat çekicidir. Bunda da Sait Paşa'nın İ.T.'ye duyduğu güvensizlik önemli rol oynamıştır. Nitekim Sait Paşa, istifasını Padişaha bildirmek için huzura çıktığında Padişahın O'na "Paşa, size emniyetleri vardır, niçin istifa ettiniz?" diye sorması üzerine, "onların bana emniyetleri var, ama benim onlara emniyetim kalmadı" diyerek İ.T.'ye güveni kalmadığını belirtmiştir. Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerimiz*, Ankara 1987. s.55.

³² Galip Vardar, *İttihat ve Terakki İçinde Dönemler* (Yazan Semih Nafiz Kansu), İstanbul 1960, s. 92.

³³ Lütfi Simavi, *Sultan Mehmet Reşat ve Halefinin Sarayında Gördüklerimiz*, Matbaai Amire 1340, s.73; II. Meşrutiyet döneminde kurulan Kamil Paşa hükümeti, 13 Şubat 1909 tarihinde Mecliste verilen istizah takririnin 198 evet, 8 ret oyu ile kabul edilmesi neticesinde düşmüştür. Hükümetin düşmesinde İ.T.'nin yanısıra ordunun da büyük etkisi olmuştur. *B.O.A. YEE. Kamil Paşa Evrakına Ek Dosya No. 86-34/3368*; Hükümete güvensizlik oyu verildiğine dair Kamil Paşa'ya yazılan yazı için bkz. *B.O.A. YEE. Kamil Paşa Evrakına Ek Dosya No. 86-34/3367*.

ğini bildiriyordu. Fakat Tevfik Paşa'nın isteklerinde ısrarlı olması üzerine Padişah yeni hükümeti kurmaya müstafi Sadrazam Sait Paşa ile Başmabeynci Lütfi Beylerin fikirlerini de alarak, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı görevlendirdi³⁴.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından yeni kabine, 22 Temmuz 1912 (9 Temmuz 1328) tarihinde kuruldu. Bu kabinede Kamil Paşa Şurayı Devlet Reisi olurken, eski sadrazamlardan Hüseyin Hilmi Paşa Adliye, Avlonyalı Ferit Paşa da Dahiliye Nazırı oldu. Kabine, üyeleri arasında üç eski sadrazamın bulunmasından dolayı "Büyük kabine" diye adlandırılmakla birlikte, aynı zamanda Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'dan dolayı "Baba-oğul" kabinesi olarak da anılmaktadır. Halaskâr Zabitan Grubunun hükümette yer almasını istediği Nazım Paşa da kabinede Harbiye Nazırı olarak görev almıştır.

Muhtar Paşa'nın kurduğu kabineden İ.T. hariç, herkes memnundur. Kabinede Nazım Paşa ile Kamil Paşa'nın bulunması dış basında İ.T.'nin nüfuz ve mevkiini kaybettiğine kanıt olarak gösterilmiştir³⁵. İ.T. ise, bu kabineden hiç memnun olmamıştır. Bu memnuniyetsizliklerini yayın organı olan Tanin gazetesinde açıkça dile getirmişlerdir. İsmail Hakkı, kabinede Kamil Paşa'nın bulunmasının kendileri için tehlikeli olacağını, bu nedenle kabineyi "alkışlamalarını" kimsenin bekleme-
mesi gerektiğini belirtiyordu³⁶.

b. Tehdit mektuplarıyla Meclisi feshetme çabaları: Bu arada Sait Paşa, 16 Temmuzda istifa etmesine rağmen, Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinin kurulduğu 22 Temmuz'a kadar görevine vekaleten devam etmiştir. Sait Paşa'nın sadrazamlığının vekaleten devam ettiği dönemde, Halaskâr grubunun çalışmalarında bir azalma olmamıştır. Halaskâr Zabitan Grubu, Sait Paşa'nın istifasını sağlayıp, gayrı meşru addettiği hükümeti devirdikten sonra, diğer amaçlarını gerçekleştirmek için ümitlenmiş ve faaliyetlerini arttırmıştır. Bu faaliyetler içinde de en önemli yeri bazı kurum ve şahıslara gönderilen tehdit mektupları almaktadır. Bu tehdit mektuplarından amaç, yeni kurulacak kabine üzerinde etkili olmak ve akabinde meclisin feshini sağlamaktır. Biz burada, Halaskâr Zabitan Grubunun tehdit amacıyla gönderdiği çok sayıdaki mektuptan sadece üç tanesini inceleyeceğiz. Bu üç mektup, meydana getirdiği tesirler açısından diğerlerinden farklılık göstermektedir. İnceleyeceğimiz mektuplar, Askeri Şura'ya, Padişahın mabeyncisi Halit Ziya Bey'e ve Meclis başkanı Halil Bey'e gönderilen mektuplardır.

³⁴ Padişahın Başmabeyncisi olan Lütfi Simavi anılarında, Sait Paşa'nın Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı teklif etme sebebi olarak "kadim hasmı ve rakibi olan Kamil Paşa'nın bu göreve gelmesini men için hiç hoşlanmadığı Muhtar Paşa'yı ehven-i şer olarak" gördüğü için yaptığını yazmaktadır. Lütfi Simavi, *age*, s. 73.

³⁵ "Yeni Kabine Dolayısıyla Alman Matbuatı", *Hak*, Sayı 133 (12 Temmuz 1328-25 Temmuz 1912), s.2.

³⁶ "Kimse bizden yeni kabineyi alkışlamamızı beklemez, beklemek için dünyada fikr-i mantiki denilen şeyin kalkması, meslek denilen şeyin mevhum olması lazım gelir". İsmail Hakkı, "10 Temmuz ve Yeni Kabine", *Tanin*, No. 1400 (10 Temmuz 1328-23 Temmuz 1912), s.1.

1. Mektup: Burada ele alacağımız mektuplardan ilki, 18 Temmuz günü yapılan Askeri Şura toplantısına gönderilenidir. Toplantıda Bahriye Nazırı ve Harbiye Nazırı Vekili Hurşit Paşa, Genelkurmay Başkan Vekili Hadi Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa, Birinci Kolordu Komutan Vekili Osman Paşa ve Nazım Paşa bulunuyordu. Toplantı esnasında odacı içeri girerek Bahriye Nazırı ve Harbiye Nazırı Vekili Hurşit Paşa'ya bir mektup vermiştir. Mektup, pulsuz ve mühürsüz olmasının yanı sıra üzerinde “mühim” ve “müsta'cel” yazılarının bulunması, ile de dikkat çekmekteydi. Hurşit Paşa bu mektubu Askeri Şura toplantısında bulunanların bilgisine sunmuştur³⁷.

Askeri Şura toplantısına gönderilen bu mektupda kabine (Sait Paşa), uyguladığı yanlış siyaset sebebiyle Arnavutluk'ta, Arabistan'da kardeşi kardeşe vurdurarak milleti ümitsiz, orduyu yorgun hale getirmekle suçlanıyordu. İ. T. yöneticilerinin sadece kendilerini düşündüklerini, bunun da kanıtı olarak son seçimleri gayrı meşru yollarla sonuçlandırdıkları ve adeta “mebus tayin ettikleri” ifade ediliyordu. Ayrıca, bu mektupta grubun istekleri de dile getiriliyordu. Bunlar ise, meclisin feshi, hükümetin değiştirilmesi ve Kanun-i Esasi dahilinde yeniden seçime gidilmesinden ibaretti. Mektupta “...bu hususun tehiri halinde mebuslar arasında ve kabinede çevrileceği tabii olan entrikalar yüzünden dökülecek kanların mesuliyeti, ordunun asıl mercii olan Harbiye Nezaret ve Şurası'na ait bulunacağı” şeklinde bir tehdit de yer alıyordu³⁸. Hurşit Paşa bu olaydan, müstafi Sait Paşa'yı ve Padişahı da haberdar etti.

Bunun üzerine Sait Paşa olayı görüşmek ve neler yapılabileceğini kararlaştırmak amacıyla bir toplantı yaptı. Toplantıya Sadrazam Sait Paşa'nın yanı sıra Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey, Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı Talat Bey, Evkaf Nazırı Hayri Bey, Bahriye Nazırı Hurşit Paşa ve Hariciye Nazırı Asım Bey katıldılar. Toplantıda İ.T.'nin önde gelen yöneticilerinden Hacı Adil Bey ile Talat Bey, Bahriye Nazırı ve aynı zamanda Harbiye Nazırı Vekili olan Hurşit Paşa'yı şiddet kullanmaya teşvik etmişlerdir. Hurşit Paşa'nın, bu işin kabinece yapılacağına dair bir tutanak tutulmasını istemesi üzerine, şiddet kullanılmasından vazgeçilmiştir³⁹. Toplantı sonucunda durumun Padişaha bildirilmesine ve Padişahın orduya hitaben bir beyanname yayınlamasına karar verilmiştir. Daha sonra Sait Paşa, Halaskâr grubu ile bağlantısı olduğu şayiaları bulunan Nazım Paşa'yı toplantıya çağırmıştır. Fakat Nazım Paşa, “Vekiller Heyetinde olmadığı”ni söyleyerek görüşme-

³⁷ Bahriye Nazırı Hurşit Paşa, zarfı verenlerin kimler olduğunu uzun bir araştırmadan sonra tespit etmiştir. Zarfı odacıya verenin Süvari Dairesi yaveri olduğu, ona da zarfı Süvari Dairesi başkanı Tuğgeneral Nazif Paşa'nın verdiği anlaşılmıştır. Nazif Paşa'da çağrılıp sorulunca, zarfı Genelkurmay kitaplığında Harita Komisyonu başkanı Zeki Paşa'dan alıp gönderdiğini, fakat içindeki yazılardan haberi olmadığını ifade etmiştir. Zeki Paşa ise, zarfı kendisine iki yüzbaşının verdiğini söylemiştir. “Hurşit Paşa'nın Kabine Hatıraları”, *Hayat*, Sayı 5 (23 Ocak 1964), s.10-11.

³⁸ “Hurşit Paşa'nın Kabine Hatıraları”, *Hayat*, Sayı 5, s. 11.

³⁹ “Hurşit Paşa'nın Kabine Hatıraları”, *Hayat*, Sayı 6 (30 Ocak 1964), s. 19

ye gelmemiştir. Nazım Paşa'nın bu tür hal ve hareketleri, hakkındaki söylentilerin güçlenmesi olarak değerlendirilmiştir⁴⁰.

Durumdan haberdar edilen Padişah V. Mehmet Reşat, Sait Paşa ile de görüşerek, kendi adına kabinece orduya hitaben bir "beyanname" yazılmasını emretmiştir. Orduya hitaben yazılan, askerin siyasete müdahale etmemesi ve kendi vazifeleri ile meşgul olmalarını isteyen beyanname 19 Temmuz'da yayınlanmıştır. Bu beyanname askerin isteklerinin göz önünde bulundurulduğu belirtiliyor, İtalyan donanmasının Çanakkale'yi bombardıman ettiği bir sırada askerin bu tavrının, askeri disipline aykırı olduğu ve bu nedenle "ihamet" sayılacağına dikkat çekiliyor⁴¹.

Padişahın askere hitaben yazılan beyannamesi, Padişah-İ.T. ilişkilerini ve devrin dış olaylarına etkisini göstermesi açısından önemlidir. Padişah V. Mehmet Reşat, bildiği gibi hiçbir işe aktif olarak katılmamaktadır. Bu tavrını beyannamenin hazırlanmasında da göstermiştir. Padişah, beyannameyi kendisi hazırlamamış Sait Paşa'nın hazırlamasını istemiştir. Sait Paşa tarafından hazırlanan beyanname, Padişah tarafından imzalanarak yayınlanmıştır. Beyanname içerik olarak da fazla sert değildir. Metinde siyasetle uğraşan ordu mensuplarına karşı ne gibi bir işlem yapılacağına dair hiçbir hüküm yoktur. Sadece siyasetle uğraşan askerlerin bu tavrının "ihamet" sayılacağı bildirilmiştir. Halbuki metnin ilk kısmına bakıldığında askerin isteklerinin göz önünde bulundurulduğu görülmekte ve metnin ifadesinin çok "yumuşak" olduğu anlaşılmaktadır. Beyannamenin bir önemi de, Balkan dev-

⁴⁰ "Hurşit Paşa'nın Kabine Hatıraları", *Hayat*, Sayı 6, s.19

⁴¹ Bahriye Nazırı Hurşit Paşa tarafından okunan beyanname aynen şöyledir "Asker, Heyet-ı Vukelanın istifasına mebnî faidei meşrutiyete tevfiқан Meclis-i Ayan ve Mebusan Reislerinin mulahazatını da ıstıma' ettikten sonra Londra'daki Sefir-ı kebirimiz Tevfik Paşa'yı mesned-ı Sadarete davet etmiş idim Heyet-ı Cedide-ı Vukelanın umur ve mesalih-ı devlette tecrübekâr ve tamamıyla mustakıl'ur-rey ve her türlü tesirat-ı hususiyeden azade zevattan teşkilî nezdimde matlub ve muttezemdir Halbuki dünku gun bazı zabitan namına olarak Kanun-ı Esasi ahkamına ve herkesin riayetle mükellef bulunduğu hukuk-u mukaddesi Hilafet ve Saltanata karşı bazı metalib vukua gelmiştir Hukuk-u sarıhan saltanat ve başında kumandan-ı azam sıfatıyla ben bulunduğum ordunun ahkamına yemin ile mecburu itaat olduğum Kanun-ı Esasiye munafi bir taleb dermiyan edecek orduyu şahanem içinde bir ferd-ı askerin vücuduna kail olmadığım halde, adedinin pek kalil olması lazım gelen bir zumre namına vukua gelmiş olan muracaata iştirak edenlerin bazı su-ı tefehhum saikasıyla vazıfe askeriyelerini bir an için unutmüş bulunanlardan olacağını tahmin ettiğimden ve askerliğin üss-ül esası inkiyad ve intizam ve Makam-ı Hilafet ve Saltanata irtibat tam demek olduğunun ve bu sıfatı haiz bulunanların siyasiyatı bir tarafa bırakarak yalnız amirlerinden alacakları evamırı harfiyen icra ve hak pak vatanın muhafazasına nefislerini tahsis ve feda ile mukellef bulduklarından bunun aksine hareket millet ve memlekete ihamet olunacağı hatta bu yolda hadis olan tezahurat neticesyledir kı müterakkıb-ı fırsat olan düşmanın dün gece Paytahtı Saltanatı seniyemizin kapısına kadar gelerek ferceyab duhul olmağa çalışması mühim bir levhai ibret olduğunun butun asakır-ı şahanemize neşrını ve iş bu irademızı Paytahtımızda bulunan kıtaat-ı askeriyemiz muvacehesinde kıraat eylemesini Harbiye Nazırı Vekiline emr ettim
4 Şaban 1330-6 Temmuz 1328 (19 Temmuz 1912)

Mehmed Reşad"

"Beyanname'ı Padişahi", *Tanın*, No 1397 (7 Temmuz 1328-20 Temmuz 1912), s 1 Bu beyanname Hurşit Paşa tarafından, Yıldız'da askerlere okunmuştur. Ayrıca tum askerî birliklere gönderilerek oralarda da okunması sağlanmıştır

letlerine Türk Ordusu hakkında bilgi vermesidir. Bu beyanname ile ordunun siyasete bulaştığı, neticede de disiplininin bozulduğu ilan edilmiştir. Disiplinli olmayan bir ordunun harp kabiliyetinin yeterli olmayacağı tabiidir. Beyanname sayesinde bir bakıma Balkan devletleri, Osmanlı ordusunun siyaset yüzünden disiplininin bozulduğunu, birkaç kısma ayrıldığını öğrenmişler ve Osmanlı devletine savaş açmak için uygun zamanı kollamışlardır.

Halaskâr Zabitan Grubu, Padişahın beyannamesi üzerine, neler yapılacağını görüşmek üzere beyannamenin yayınlandığı günün akşamı Bostancı'da bir toplantı yapmıştır. Yaklaşık elliye yakın kişinin katıldığı toplantıda, Hilafet makamının kutsiyetinden dolayı, Padişahın iradelerine uyacaklarını ancak, Padişahın da çevresinde bulunanlar tarafından yanıltıldığını belirtmişlerdir⁴².

Grup üyeleri toplantı sonucunda bir beyanname yayınlayarak, ülkenin selametinin bu beyannameye neşredilen programın uygulanması ile olacağını bildirmişlerdir⁴³.

13 sayfalık bir rapor şeklinde hazırlanan beyanname on önemli maddeden oluşmaktadır⁴⁴. Raporun konumuzla ilgili olan maddelerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Avrupa'nın güvenini kazanmış şahsiyetlerden yeni bir kabine kurulması,
- 2- Hükümetin işine sorumlu olmayan hiçbir kuvvetin müdahale ettirilmemesi,
- 3- Ordunun tamamen ve fiilen siyasetten çekilmesi,
- 4- Tarafsız bir heyetin oluşturulması, bu heyetin seçimleri incelemesi,
- 5- Heyetin yapacağı inceleme sonucunda da seçimlerde kanunsuzluk görmesi halinde meclisin feshi ve jandarma müdahalesinden uzak yeni bir seçimin yapılması,
- 6- Terfilerin kıdem ve liyakat usulüne göre yapılması,
- 7- Subayların kıta ve geri hizmetlerinde imtiyazlı muamele görmemeleri, istisnasız ve sıra ile görev yapmaları.

Bostancı toplantısı sonrası yayınlanan beyanname, Halaskâr Zabitan Grubunun ortaya çıkış nedenini ve amacını göstermektedir. Bir kere grup, İ.T. mensubu subayların ayrıcalıklı muamele görmesi, devlet kademelerinde önemli mevkilere gelmesinden şikayetçidir. Ordu siyasete girerek asli vazifesini unuttuğu. Ordunun asli vazifesini yapabilmesi için siyasetten tamamen ve fiilen çekilmesi gerekmektedir. Halaskâr Zabitan Grubu, askerin siyasetten uzaklaştırılması, asli vazifesi olan vatanın savunulması görevine dönmesinin sağlanması, subaylar arasında imtiyazlı muamele yapılmasının engellenmesi nedeniyle ortaya çıkmıştı. Grup, bu beyannameyi yayınlamakla durumdan Padişahı da haberdar etmeye çalışmıştır. Nite-

⁴² Bu arada Bostancı toplantısı esnasında İttihatçı bir heyet, toplantıya katılarak Halaskâr Zabitan Grubu'nun yeni kabine hakkında fikirlerini sormuştur. Grup ise, Nazım Paşa'nın Harbiye Nazırı olması, Kamlı Paşa'nın da kabinede yer alması şartıyla böyle bir kabineye "evet" diyeceklerini belirtmişlerdir. T. Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler I*, İstanbul 1984, s. 327.

⁴³ "Hürşit Paşa'nın Kabine Hatıraları", *Hayat*, Sayı 7 (6 Şubat 1964), s.15.

⁴⁴ Beyanname için bakınız. "Halaskâr Zabitan Grubu'nun Beyannamesi", *Yeni Gazete*, No:1409 (12 Temmuz 1328-25 Temmuz 1912), s.1.

kim grup, Padişahın beyannamesine uyacaklarını fakat, kendisinin etrafında bulunan kişiler tarafından aldatıldığını belirterek, Padişahı bu durum karşısında uyararak istemişlerdir. Halaskâr Zabitan Grubu, Padişahın gerçeklerden haberi olmadığı, etrafındaki kişiler tarafından yanlış bilgilendirildiği düşüncesindedir. Bu düşüncesini, askere hitaben yazılan beyannameden bir süre sonra, hükümdarın yakınındaki kişilere gönderdiği tehdit mektuplarıyla açığa vurmuştur.

2. Mektup: Halaskâr Zabitan Grubu, Sait Paşa'nın istifası ile kabinenin düşmesini sağlamıştı. Şimdi ise tamamına yakını İttihatçı mebusların oluşturduğu Meclisin feshi için çalışmalarını arttırmıştır. Bu amaçla grup, Bostancı toplantısından sonra İttihatçı gördüğü kişilere karşı faaliyetlerini hızlandırmıştır. İşe, yine tehdit mektupları göndermekle devam etmiştir. Bu mektuplardan biri de Halit Ziya [Uşaklıgil]⁴⁵ Bey'e gönderilmiştir. 24 Temmuz 1912 tarihinde gönderilen ve kırmızı mürekkeple basılan "Halaskâr Zabitan Grubu" mühürlü bu mektupta, Halit Ziya Bey'den Padişah üzerinde oynadığı oyunlardan dolayı yirmi dört saat içinde istifa etmesi istenmekte, eğer etmezse, "başına iş açılacağı" tehdidinde bulunmaktadır. Hatta grup, Halit Bey'e verilecek cezayı hemen uygulamaya karar vermiş, ancak edebiyat sahasındaki başarılı çalışmalarından dolayı bundan vazgeçerek önce "ih-tar" etmeyi uygun görmüştür⁴⁶.

3. Mektup: Bu mektuplardan sonuçları bakımından büyük gelişmelere sebep olanı, Meclis Başkanı Halil [Menteşe] Bey'e gönderileni olmuştur. Halil Bey'e gönderilen mektup, grubun Bostancı'daki toplantısında yazılmıştır. Bu toplantıda Ferit, Suphi ve Zeki Paşalar da bulunmuş, mektubun yerine ulaştırılmasında "vasıtalık" etmişlerdir⁴⁷. Halil Bey'in Erenköy'de kiraladığı yazlık köşküne 24 Temmuz 1912 tarihinde, akşam üzeri grubun üyesi mülazım Salih Efendi tarafından "Bey"e verilmek kaydıyla getirilen bu tehdit mektubu, evde çalışan aşçıya bırakılmıştır⁴⁸.

İçinde yer alan ifadelere daha ürkütücü bir hava vermek amacıyla kırmızı mürekkeple yazılan Halaskâr Zabitan Grubunun bu tehdit mektubunda Halaskârlar, önce meclisi "Fındıklı Tiyatrosu"na benzetiyor, sonra da İttihatçı çoğunluğu ağır

⁴⁵ Halit Ziya Bey Padişahın mabeyncisidir ve Padişaha en yakın kişilerden biri olarak görülmektedir.

⁴⁶ Halit Ziya Bey'e 24 Temmuz'da gönderilen tehdit mektubu aynen şöyledir: "Grubumuz bilhassa son günlerde Padişah üzerinde oynadığınız rolleri öğrenerek hak ettiğiniz cezayı hemen tatbik etmeye karar vermiş ise de, bu kati kararı evvelce edebiyat sahasındaki o parlak çalışmalarınızdan dolayı icra heyeti üyesinden birkaçının üzüntü duymaları sebebiyle tehir etmeyi ve size bir defa bu ihtar göndermeyi münasip görerek, derhal istifa edip herkesin saygısını çeken eski halinize dönmeyiz ve 24 saate kadar bize fiili cevap vermeniz beyan olunur". Halit Ziya Bey, bu mektuptan Başmabeynci Lütfi Simavi'ye söz ettiğini, onun böyle bir şey almadığını ve mektuptan sonra fiili bir harekete uğramadığını belirtmektedir. Ziya Bey, kendisine "korkuyor" demesinler diye her gece evine açık arabayla döneceğini söylemektedir. Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi-Son Hatıralar*, C.I-II, İstanbul 1940-41, s.317-318.

⁴⁷ Özellikle Zeki Paşa bu mektubun Halil Bey'e ulaşması için büyük gayret göstermiştir. Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş*, C.II, İstanbul 1966, s.540.

⁴⁸ Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları, İstanbul 1986, s.32.

bir dille suçlayarak derhal fesih yoluna gidilmesini istiyorlardı. Aksi takdirde 48 saat sonra “vatan görevlerini” yerine getirecekleri tehdidinde bulunuyorlardı.

Halil Bey’e gelen bu tehdit mektubuna hem meclisten, hem de basından çeşitli tepkiler gelmiştir. İ.T. taraftarı Tanin gazetesinde İsmail Hakkı, “Meclis-i Mebusan’da çirkin bir tehdit, bir hamiyet-i azimperverane-üç nutuk” adlı makalesinde, bu olayı şiddetle protesto etmiştir. Bunun gibi Halaskâr’ı protesto eden birçok yazı, Tanin’de yayınlanmıştır. İ.T.’ye muhalif olan Lütfi Fikri de, Teminat gazetesinde, “Halaskâr Zabitan Grubu’nun Programı” adlı yazısında, İ.T.’nin tam karşısı olarak, ordunun siyasete müdahalesini iyimser yorumlara tabi tutuyor; “Meşrutiyet nıgehbanlığı” olarak değerlendiriyordu. Hüseyin Cahit Yalçın ise, olaya farklı bir noktadan bakarak, bu olaydan en evvel Sultan Reşat’ın memnun olmuş gibi görüldüğünü, “baldırı çıplak türedilerin, Selanik dönmelerinin gidip, yerlerine kelli ferli şanlı vezirlerin geldiğinden dolayı cenab-ı Hakka hamd-ü sena ettiğini” yazmaktaydı⁴⁹.

Halil Bey, kendisine 24 Temmuz 1912 tarihinde akşam üzeri gelen bu mektubu, bir “vatan görevi” olarak hemen meclise getirmiştir. 25 Temmuz’da mecliste okunan mektup aynen şöyledir⁵⁰.

“Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey’e

Gerek İttihat ve Terakki muhitinde ve gerek Meclis-i Mebusan sahasında vatan için hiçte hayırlı olmaksızın vukua gelen hareket-ı sefihanıza zamimeten [ilaveten] bu defa da nezd-i Şahane de sebk eden [vaki olan] teşebbüsat ve entrikalarınız grubumuzca malum olmakla ve bu da mucib-i cezayı azim görülmekle beraber pis kanlarla lekelenmek arzu etmediğimiz için ihtara lüzum görüyoruz. Ki, milletle beraber ordunun metalibat-ı muhikkasının [haklı isteklerinin] en mühimini teşkil eden Meclis-i hazır-ı Mebusan’ın ve daha doğrusu Fındıklı Kulüp ve Tiyatrosunun feshi hususunda bir engel olmadığınızı ve hatta tervic-i metalibimiz[taleplerimizi kabul ettirmek] yolunda bi’l-fiil çalıştığınızı 48 saatte izhar ve ispat etmez iseniz üzerimize terettüb eden [gereken] vazifei vataniyeyi tamamen icra edeceğimizi ihbar ediyoruz.

11 Temmuz 1328 [24 Temmuz 1912]

Halaskâr Zabitan Grubu

Şu da ma’lum ola ki kendilerinde hiçbir kıymet ve meziyet görmediğimiz eşhasa hitaptan kendimizi müstağni ad ediyoruz”.

Burada da görüldüğü gibi tehdit mektubu, meclis ve ittihatçılar hakkında çok ağır sözler ve suçlamalar ihtiva etmektedir. Meclis tiyatroya benzetilmekte, Halil Bey meclisi kapatma yolunda çalıştığını ispat etmezse kendilerinin üzerlerine düşen görevlerini yerine getirecekleri yazmaktadır. Ayrıca “pis kanlarıyla” lekelenmek istemedikleri tehdidinde bulunmaktadır.

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Kenan Olgun, Demokrasi Tarihi Açısından 1912 Mebusan Meclisi ve Faaliyetleri, s.79-80.

⁵⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (M.M.Z.C.)* 40. Toplantı (12 Temmuz 1328-25 Temmuz 1912), s. 768.

4-Halaskârın tehditlerine karşı mebusların tepkileri: Bu mektubun okunmasından sonra mecliste, büyük gürültüler kopmuştur. Milletvekilleri heyecanlanmışlar, Talat Bey “alçaklar” derken, Hacı Mustafa Efendi (Ankara)’de “ölmeye hepimiz hazırız” diye bağirmiştir.

Bu atmosfer içerisinde mecliste birçok milletvekilinin söz almak istediğini ve her konuşmanın ardından şiddetli tezahüratın meydana geldiğini görmekteyiz. Meclise genel bir heyecan havası hakimdir.

İlk sözü alan İzmir Mebusu Seyit Bey, uzun bir konuşma yapmış, konuşması sık sık alkışlarla kesilmiştir. Seyit Bey, hiç bir zaman ordunun bir subayının dahi Meclis başkanına böyle bir tehdit mektubu yazacağını hatırına getirmedikini, çünkü orduyu, “meşrutiyetin kurtarıcısı” olarak tanıdığını söylüyordu. Bu hareketle Halaskârın, milletvekillerinin kalplerinde korku meydana getirmek istediğini, fakat bunun, “aksi tesir” yaptığını belirtiyordu. Bu arada Seyit Bey, arkadaşları adına “vatana vazife uğruna ölmek de varsa” hiçbir vakit çekinmeyeceklerini, heyecanlı bir şekilde ifade ediyordu, ki, Seyit Bey, İ.T.’nin meclisteki başkanıydı ve ordu ile cemiyeti bir tutuyordu. Seyit Bey bu konuşması ile, askerinin bir kısmının kendi karşılarında yer almasına tepki göstermiştir.

Halaskâr Zabitan Grubunun, meclisi “meşru” görmemesi üzerinde de duran Seyit Bey, meclisin meşru olduğunu, seçimlerde kanunsuzluk yapılmadığını belirtiyordu. Seçimlerde kanunsuzluk yapıldığına dair şikâyetlerin sayısının az olduğunu, ancak 15’i bulduğunu belirten Seyit Bey, bu şikâyetlerin de “kanuni” olmadığını iddia etmiştir. Bu arada, hükümeti de iş yapmaya çağırıyor ve İtalya’nın İstanbul kapılarında olduğu bir sırada ordunun kuşandığı kılıcı meclise değil, düşmana karşı kullanacağını söylüyordu. “Emin olunuz ki ordu, millete karşı nankör değildir. Onun için orduyu ben de takdis ederim ve bundan orduyu tenzih eylerim” diyerek de bu mektubu gönderenlerin ordu mensubu olamayacağını ima ediyordu.

Eski bir ihtilalci olan Ömer Naci Bey (Kırkkilise) ise, oldukça heyecanlı ve ateşli bir konuşma yapmıştır. Naci Bey, hak ve hakikat mücadelesinin başladığı günden beri tehditlerden korkmadıklarını, bu mektuptan da korkmayacaklarını söylüyordu. Bu mektubu yazanların, Osmanlı ordusuna mensup olmadığını belirterek, mektubu yazanlara şöyle sesleniyordu: “...İşte benim sinem açık, işte onlarda mertlik, namus varsa, hak varsa, hakikat varsa efendiler, bizde de ölmeye hazır bir sine, bir sine’i hamiyet vardır”.

Konuşmalar içinde en ilginç olanı İstanbul Mebusu Halacyan Efendi’nin yaptığı konuşmadır. Halacyan Efendi, bu şahısları “caniler” diye isimlendirmiştir. “Canilerin” gün geçtikçe cesaretlerinin arttığını belirten Halacyan Efendi, bunun tek sebebini, onlara karşı gösterilen “korkaklık”ta görmektedir. Halacyan Efendi tehdit mektuplarının sadece Halil Bey’e değil, kendilerine de ayrı ayrı geldiğini söylerken bu kişilere karşı alınması gereken tedbirleri de sıralamaktadır. Ona göre, bu gibi subayların varlığı ordu içinde araştırılmalı, Sadrazam ve Harbiye Nazırı başta olmak üzere hükümet yetkilileri meclis toplantılarına katılmalıdır.

Halacyan Efendi'nin bu görüşüne Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi ile Rize Mebusu Ziya Bey destek verirken, Mehmet Emin Efendi (Konya) ise, "korkaklık" sayılacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır⁵¹. Halacyan Efendinin konuşmasını ilginç yapan taraf, Halaskârın cüretini bu kadar arttırmasında hükümetin de rolü olduğu düşüncesinde olması ve bu doğrultuda konuşmasıdır. Halacyan Efendi'nin böyle düşünmesini gerektirecek taraflar yok değildir. Bir kere kabinede Harbiye Nazırı olan Nazım Paşa'nın Halaskâra dahil olduğuna dair söylentiler vardır. Ayrıca Nazım Paşa, Sait Paşa kabinesi sonrası kurulacak yeni hükümette Halaskârın Harbiye Nazırı olarak görmek istediği kişidir. Nitekim Nazım Paşa, kurulan Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetinde de Harbiye Nazırındır.

Halacyan Efendi'nin bu düşüncelerine Varteks Efendi de katılmaktadır. Erzurum Mebusu Varteks Efendi yaptığı konuşmada, milli egemenliği korumak için hazır olduklarını ve canlarını dahi feda edebileceklerini söylüyor, mektubu yazanları "hainlikle" suçlayarak bunları "yazılarının altına imzalarını atamayacak kadar cesareten mahrum adi ihtilalciler" diye vasıflandırıyor. Kendisi de eski bir ihtilalci olan Varteks Efendi, bu kişileri "sahtekar" olarak değerlendirmekte, "Efendiler, biz ihtilalci olduğumuz vakit böyle sahtekarlık yapanları katlettirmişizdir" diyerek de mektubu yazanların "katlini" istemektedir. Meclisin, böyle tehditlere önem vermeyerek görevine devam etmesini ve aynı zamanda da hükümetin çağrılarak bu olay hakkında bilgi vermesini talep etmiştir. Varteks Efendi'nin konuşmasında önemli olan nokta sözlerini tamamlarken söyledikleridir. Varteks Efendi konuşmasını hükümetten tehdit mektubunu yazanların kuvvetiyle iktidara geldi ise bunu "itiraf" etmesini, aksi takdirde bu şahısları yakalamasını ve olayın önüne geçeceğine dair mecliste söz vermesini isteyerek tamamlamıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi Sait Paşa kabinesi, 15 Temmuz da meclisten ezici bir çoğunlukla güvenoyu almasına rağmen ertesi gün istifa etmişti. İstifa olayının sebepleri içinde Halaskârın da rolü vardı. Varteks Efendi bir bakıma Sait Paşa'nın istifası ve yerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinin kurulmasında Halaskârın rolü olup olmadığını sormaktadır. Kendisi hükümet değişikliğinde bu subayların etkisi olduğu düşüncesindedir. Ahmet Muhtar Paşa'dan da bu kişileri yakalayarak Halaskârla ilişkisi olmadığını ispatlamasını istemektedir.

Mecliste yapılan bu tür konuşmalardan sonra açıklamalarda bulunmak üzere, aynı gün Sadrazam (Gazi Ahmet Muhtar Paşa) ile Harbiye Nazırının meclise davet edilmesine karar verilmiştir.

Ancak, Sadrazam işlerinin yoğunluğu nedeniyle meclise gelememiş, Harbiye Nazırı Nazım Paşa ise, gelerek açıklamalarda bulunmuştur. Nazım Paşa, bu tehdit mektubunun "blöf" olduğunu, Meşrutiyetin ilanından beri böyle oyunlara müracaat edildiğini, bunun da o kabilden olduğunu söylemiştir. Ayrıca, gerekli soruşturmanın başlatıldığını ve birkaç kişinin de yakalandığını belirtmiştir. Harbiye Nazırının (göreve başlaması 22 Temmuz) bu rahat tavrı, milletvekillerini sakinleştirmiş ve

⁵¹ *M.M.Z.C.*, 40. Toplantı, s.769.

Nazırın sözlerini “senet” olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle konu meclis gündemini fazla işgal etmemiştir.

Fakat, olay ülke genelinde bir tepkiye yol açmıştır. Yurdun çeşitli yerlerinden Meclise, Halaskârî kınayan telgraflar gelmiş ve bunlar mecliste okunmuştur⁵².

Meclisin 31 Temmuz tarihli toplantısında gelen telgraflarda Ayvacıklılar “Halaskâr Cemiyet-i Fesadiyesi”nden, Gümüşhaneliler “Halaskâr cemiyeti maskesi altında türeyen bir takım menfaatperestlerden” söz etmişlerdir. Meclise gelen tüm telgraflar okunmadığından bunların resmi gazete ile ilan edilmesine karar verilmiştir⁵³.

Bu konudaki son görüşme, meclisin 46. Toplantısında (3 Ağustos 1912) İstanbul Mebusu Halacyan Efendi ve yedi arkadaşı tarafından verilen ve Harbiye Nazırından açıklama isteyen teklif üzerinedir⁵⁴. Halacyan Efendi’nin teklifinde hükümet, ihmalkarlık ve gevşeklikle suçlanıyordu. Halaskâr hakkında gereğinin yapılacağına söz verilmesine rağmen, herhangi bir işlem yapılmadığı, yapmak isteyenlerinde azl veya azline teşebbüste bulunduğu, ifade ediliyordu. Harbiye Nazırının meclisi tehdit altında bulundurmak için buradaki askerleri “talim ve terbiyeden yoksun” kaldıkları bahanesiyle, üstelik, “Kanun-i Esasiye de aykırı” olarak değiştirdiği, yerlerine Halaskâr Grubuna mensup subayları aldığı iddia olunuyordu. Hatta Manastır’da isyan eden ve yakalanarak İstanbul’a getirilen bir kısım subayların, “gazetede isimleri olmasına rağmen” mecliste serbestçe gezmelerine izin verildiği belirtiliyor ve bu konular hakkında Harbiye Nazırından açıklamalar isteniyordu⁵⁵.

Halacyan Efendi’nin teklifinin zamanlaması dikkat çekicidir. Çünkü teklif, Harbiye Nazır Nazım Paşa’nın Halaskâra üye olduğu hakkındaki iddialarla aynı zamana denk geliyordu. Bir bakıma Halacyan Efendi Nazım Paşa’dan bu iddiaların doğru olup-olmadığını sormaktadır. Bundan daha önemli olanı, hükümetin, Halaskâr Grubuna karşı bir şey yapmadığı gibi, bu kişileri “meclisi tehdit altında bulundurmak” amacıyla meclisteki askerlerle değiştirdiği iddialarıdır.

Hükümeti Halaskârlarla işbirliği içinde olmakla suçlayan Halacyan Efendi’nin teklifine, Süreyya Bey (Berat) karşı çıkmıştır. Süreyya Bey, Halacyan Efendi ve arkadaşlarının böyle davranmakla memleketi bu gibi oyunlara “alet” ettiklerini, bunun ise “günah ve ayıp” olduğunu söylemiştir. Berat Mebusunun bu sözleri üzerine mecliste gürültüler olmuş, Süreyya Bey de, kendisine karşı gösterilen tepkilere dayanamayarak “meclisteki alçaklarla çalışamayacağı” gibi ağır bir söz söylemiştir.

⁵² Meclisin 42. Toplantısında Trabzon, Dedeoğaç, Konya, Edirne, Bursa, Antalya ve Bayramiç’ten gelen telgraflar okunmuştur. *M.M.Z.C.*, 42. Toplantı (16 Temmuz 1328-29 Temmuz 1912), s.806-808.

⁵³ *M.M.Z.C.* 44. Toplantı (18 Temmuz 1328- 31 Temmuz 1912), s. 853.

⁵⁴ Teklifte imzası bulunanlar: Hasan Fehmi (Sinop), Osman (Serfice), Halacyan (İstanbul), İbrahim (Musul), Talat (Edirne), Ziya (Rize), Mehmet Münir (Çorum) ve Nuri (Kerbela). *M.M.Z.C.*, 46. Toplantı (21 Temmuz 1328-3 Ağustos 1912), s.890.

⁵⁵ *M.M.Z.C.* 46. Toplantı (21 Temmuz 1328- 3 Ağustos 1912), s.890.

Bu sözler meclisteki tansiyonu iyice arttırmıştır. Mebuslar “istifanın kabul edildiğini” ve “def olmasını” ihtar etmişlerdir. Bu gergin ortam Meclis Başkanı Halil Bey’in araya girmesi ile sakinleşmiştir. Daha sonra Süreyya Bey hakkında meclise hakaret etmesi nedeniyle gerekli cezai işlemin yapılmasına karar verilmiştir.

Mecliste sükunet sağlandıktan sonra Harbiye Nazırı Nazım Paşa’dan gelen cevap okunmuştur. Nazım Paşa, teklife aynı gün verdiği cevapta, bu konudaki görüşmenin 5 gün sonra yapılmasını istemiştir. Fakat meclis, tekliften bir gün sonra fesh edildiği için görüşme gerçekleştirilememiştir.

Bu arada Halaskâr Zabitan Grubu ortaya çıkıp faaliyetlere başladığı vakit, İ.T. mensubu subayların da boş durmadıklarını belirtmeliyiz. Mesela Sait Paşa’nın istifasından biraz önce Harp Okulu Komutanı Vehip Bey, (Koçi) 300’e yakın subay ile “Hürriyet-i Ebediye Tepesi”ne gidip, Halaskâr Grubuna karşı protesto hareketi olmak üzere bir beyanname yayınlamıştı⁵⁶. Orada bulunan subaylardan İ.T.’ye ve Meşrutiyete bağlılık sözü almıştı⁵⁷.

Aynı günlerde Selanik’te toplanan 116 subay da, “Ordunun Beyan-ı Hissiyatı” başlığı altında imzalarıyla birlikte komutanlara bir dilekçe vermişlerdi. Bu dilekçelerinde Ordunun, her türlü siyasi ihtirasların üstünde din ve vatanın korunmasından sorumlu olduğu, bu hareketi yapanların “iğrenç ve haince olan fiil ve emellerini” ordu subaylarının hepsinin ret ettiğini söylüyorlardı⁵⁸.

Netice: Netice itibarıyla bu hareket asıl hedefi olan ordunun siyasetten çekilmesi amacına ulaşamamış ancak, hükümetin istifa etmesi (Sait Paşa) ve meclisin feshi sağlanmıştır (4 Ağustos 1912). Halaskâr Grubunun Halil Bey’e gönderdiği tehdit mektubunun mecliste okunması ile başlayan görüşmelerde, ayağa kalkan, vatan için gerekirse “canlarını feda” edeceklerini söyleyen mebuslar, meclisin feshi karşısında hiç bir şey yapamamışlardır. Böylece 1912 meclisi çok kısa bir çalışma döneminin ardından Halaskâr Zabitan Grubunun da etkisiyle kapatılmıştır. Yalnız, 1912 yılı içinde yapılması gereken seçimler, Balkan Savaşı’nın araya girmesi yüzünden ertelenmiş, ancak 1914 yılı içinde yeni bir meclis açılabilmiştir.

Halaskâr hareketinin çok çabuk etki yapmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan belki de en önemlisi, mensuplarının asker olmasıdır. Bir diğeri Arnavutluk’taki isyanlarla aynı zamana rastlamasıdır. Arnavutluk’taki isyanlara bazı subayların destek vermesi ile isyan kısa sürede büyümüştür. Bunlara İ.T.’nin, grubun gücünü ve sayısını tespit edememesinin rolünü de ekleyebiliriz⁵⁹.

Başlangıçta askerinin siyaset ile değil, kendi vazifesi ile meşgul olmasını sağlamak amacıyla ortaya çıkan Halaskâr Zabitan Grubunun, bu amacına ulaşmak için takip ettiği yol, isteklerinin aksi istikamette olmuştur. Grubun askeri gücünden de

⁵⁶ Hak, No:145 (24 Temmuz 1328- 6 Ağustos 1912), s.4.

⁵⁷ Mehmet Ragıp (Esathoğlu), *İtihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*, İstanbul 1933, s.102.

⁵⁸ Hak No:135 (14 Temmuz 1328- 27 Temmuz 1912), s.1.

⁵⁹ İ.T.’nin bu istihbaratsızlığının mücadeleden erken vazgeçmesinde etkili olduğu kanaatindeyiz.

aldığı cesaretle, çeşitli makamlara, milletvekillerine ve dolayısıyla Meclise gönderdiği mektuplar bu kabildendir. Bu mektuplarda da görüldüğü gibi kişiler tehdit edilmekte, meclisin kapatılması istenmekte ve bu yapılmazsa “gereğinin yapılacağı” uyarısında bulunmaktadır. “Askeri siyasetten uzak tutma” iddiasında bulunan Halaskâr Zabitan Grubu, sergilediği bu tavrı ile siyasetin içine iyice girmiştir. Siyasete müdahale ederek, gelişmeleri kendi istediği yöne çevirme girişimi olarak görülebilecek bu hareketle, demokrasi mücadelesinde tehlikeli bir yol açılmıştır.

Halaskâr Zabitan Grubu olayının yaşanmasında dönemin mevcut siyasi ve askeri yapısı etkili olmuştur. 1912 Meclis-i Mebusanının neredeyse tamamı İ.T. mensubu mebuslardan oluşmaktadır. İ.T. böyle bir durumu, 1912 seçimlerinde gösterdiği tavır sayesinde elde etmiştir. Cemiyet askeri gücünü seçim yörelerinde bir baskı unsuru olarak kullanmış, hükümet aracılığıyla çıkartılan “muvakkat” kanunlarla da muhalefetin meclise girmesi engellenmeye çalışılmıştır. Böyle bir durumun yaşanması İ.T. karşıtı muhalefetin artmasına sebep olmuştur. Ordu içinde İ.T.’ye mensup subayların gördükleri ayrıcalıklı muamelenin, İ.T. yanlısı olmayan subayların tepkisini çekmesi normaldir. Nitekim İ.T.’nin yanlış politikalarına duyulan tepki subaylar arasında da taraftar bulmuş ve neticede karşımıza Halaskâr Zabitan Grubu çıkmıştır.

Bu hareketin sonucunda orduda var olan İttihatçı-İtilafçı çekişmesine bir de Halaskâr eklenmiştir. Bu çekişmenin olumsuz sonuçları da, Balkan savaşlarında uğranılan yenilgi ile görülmüştür. Balkan savaşı esnasında 23 Ocak 1913’te İ.T., Bab-ı Ali baskınına gerçekleştirmiş ve hükümeti ele geçirmiştir. Baskın esnasında, Halaskâr grubuna mensup olduğu yönünde iddialar bulunan Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürülmüştür. İ.T. iktidarı bu şekilde ele geçirdikten sonra, Halaskâr Zabitan Grubu tasfiye edilmiştir. Üyelerinin bir kısmı sürgün edilen, bir kısmı da yurt dışına kaçan grubun adı, 1913 yılı içinde artık duyulmaz olmuştur. Bu şekilde Meşrutiyet tarihimizde askerlerden oluşan bir “siyasî fırka-i muhalefe”⁶⁰ kimliği ile ortaya çıkan Halaskâr Zabitan Grubu’nun ömrü fazla uzun sürmemiştir. Fakat, onun siyaset karşısındaki tavırları, tarih içinde zaman zaman çeşitli isimler altında varlığını devam ettirmiştir.

Askerin siyasete müdahalelerinde siyasilerin yetersizlikleri önemli rol oynamıştır. Siyasiler kendi aralarındaki çekişmelerde ordunun gücünü kullanmak istemişler, bu güç sayesinde rakipleri karşısında başarılı olmaya çalışmışlardır. Siyasiler, askerin siyasetle uğraşması kapısını kendileri açmış, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte İ.T.’ye mensup subaylar tarafından açılan bu kapı bir daha da kapanmamıştır.

⁶⁰ Filibeli Ahmet Hilmi, *Muhalefetin İflası*, İstanbul 1991, s.45.